

Riksbankens hushållsenkät 1996: Nyupplåningen ökar åter

AV PETER LUNDKVIST

Verksam vid ekonomiska avdelningen på Sveriges riksbank

På Riksbankens uppdrag genomförs varje år en enkät om hushållens upplåning, skulder och sparande. Enkätresultatet för 1996 tyder på att andelen hushåll som lånar fortsätter att öka och att bruttoupplåningen ökade kraftigt under föregående år. Satsningen på ombyggnad och reparation av bostäder ökade markant medan konsumtionslånen endast ökade marginellt. Enkäten antyder också att en allt större andel av hushållens nyupplåning går till någon typ av ekonomisk planering.

Syftet med enkäten har ändrats under 1990-talet

Riksbanken har sedan 1987 årligen genomfört en enkätundersökning av hushållens privatekonomi. Avsikten med enkäten var från början att undersöka hushållens förändrade lånebenägenhet efter avregleringen av kreditmarknaden i mitten av 1980-talet. I början av 1990-talet ändrades inriktningen till att följa hushållens skuldsaneringsprocess. Denna process kan sedan något år tillbaka anses vara avslutad. För närvarande är syftet med undersökningen att allmänt öka kunskapen om hushållens ekonomiska förhållanden vad avser sparande, skuldsättning och nyupplåning. Till skillnad från t.ex. Statistiska centralbyråns (SCB) finansräkenskaper och kreditmarknadsstatistik finns i hushållsenkäten möjlighet till en uppdelning som visar hur de ekonomiska förhållandena skiljer sig åt beroende på hushållens åldersstruktur, sammansättning, boendeform, tätortsgrad, skuldsättning och inkomst. I denna artikel görs ett försök att belysa hur ålders- och inkomststrukturen påverkar hushållens ekonomiska situation.

Hushållsenkäten visar hur de ekonomiska förhållandena skiljer sig åt beroende på hushållens åldersstruktur, sammansättning, boendeform, tätortsgrad, skuldsättning och inkomst.

Nyupplåningen ökar kraftigt

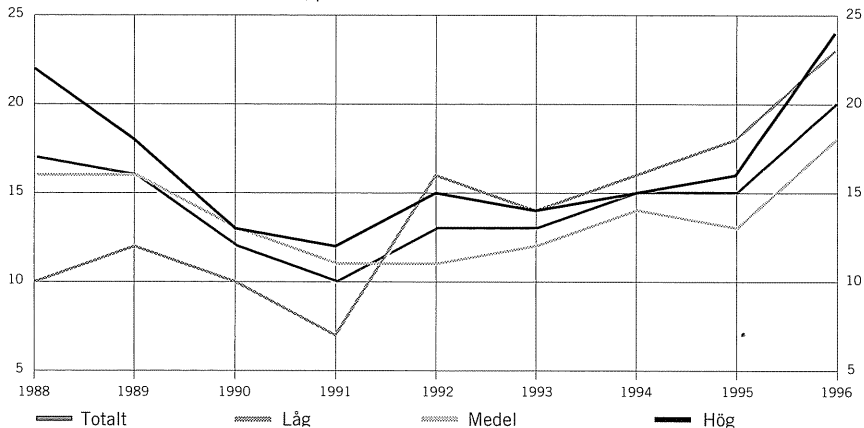
Den genomsnittliga nyupplåningen steg enligt enkäten från 119 000 kronor 1995 till 137 000 kronor 1996.

Hushållens lånebenägenhet, dvs. andelen hushåll som tagit nya lån, har under 1990-talet visat en trendmässig ökning, oavsett vilken ålderskategori eller inkomstgrupp hushållen tillhör (se diagram 1). Enkätresultatet för

1996 tyder på en kraftigt ökad nyupplåning hos hushållen jämfört med 1995. Andelen hushåll som tog nya lån under 1996 uppgick till 20 procent, vilket är den högsta siffran sedan enkätstarten 1987. Under 1996 föll både de korta och de långa marknadsräntorna kraftigt och bankerna sänkte både in- och utlåningsräntan med i genomsnitt 3,7 procentenheter.¹ Det är bl.a. denna generella nedgång i finansieringskostnaderna för bostadsköp som speglas i hushållens ökade lånebenägenhet. Samtidigt bidrog prisstegringar på fastigheter till att bruttoupplåningen ökade under 1996.² Totalt sett visar enkäten på en ökad bruttoupplåning hos hushållen med ungefär 22 miljarder kronor.³ Den genomsnittliga nyupplåningen steg enligt enkäten från 119 000 kronor 1995 till 137 000 kronor 1996 och det var en-

Diagram 1. Hushållens lånebenägenhet

Totalt och fördelat efter inkomst⁴, procentandelar

¹ Enligt Riksbankens undersökning av bankernas och bostadsinstitutens genomsnittliga ut- och inlåningsräntor.

² Enligt SCB:s preliminära beräkningar av fastighetsprisindex, vilket uppskattar pris- och värdeutvecklingen på det befintliga småhusbeståndet, steg priserna på egna hem med i genomsnitt 3 procent. Motsvarande ökning för fritidshus uppgick till 2 procent.

³ Enligt SCB:s stockstatistik över finansinstitutens in- och utlåning ökade utlåningen till hushållen med 24 miljarder kronor under 1996.

⁴ I enkäten definieras hushåll med en medelinkomst (per vuxen familjemedlem) under 10 000 kronor som låginkomsthushåll och utgör den under kvartilen på inkomstskalan. Den fjärdedel som ligger högst upp på inkomstskalan definieras höginkomsthushåll och utgörs av hushåll med en medelinkomst över 16 300 kronor. Resterande 50 procent betecknas som medelinkomsthushåll.

Tabell 1. Hushållens användning av nya lån
Förändring relativt 1995 inom parentes, procentandelar

	Åldersgrupp				Inkomstgrupp			Totalt
	20-24	25-44	45-64	65-74	Låg	Medel	Hög	
Köp av bostad/fritids- hus	26(- 3)	67(+ 3)	51(- 3)	15(-34)	38(+12)	56(- 7)	66(- 4)	58(0)
Ombyggnad/reparation av bostad/fritidshus	5(+ 3)	6(+ 2)	15(+ 7)	14(- 7)	6(+ 2)	11(+ 4)	8(+ 3)	9(+ 3)
Konsumtion av varor och tjänster	20(+13)	9(- 1)	16(+ 2)	11(0)	9(- 3)	14(+ 3)	11(0)	12(+ 1)
Ekonomisk planering	0(0)	9(+ 6)	10(0)	58(+56)	6(+ 3)	12(+ 7)	10(+ 4)	10(+ 5)
Övrigt	49(-13)	9(-10)	8(- 6)	2(-15)	41(-14)	7(- 7)	5(- 3)	11(- 9)
varav till studier	49(-10)	6(- 7)	2(- 3)	0(- 2)	40(-10)	3(- 4)	0(- 2)	7(- 7)

dast de yngsta hushållen med lägst inkomst som minskade sina genomsnittliga lån under 1996.

Den andel av nyupplåningen som hushållen avsätter till bostadsinvesteringar visade sig vara oförändrad 1996 jämfört med föregående år (se tabell 1). För låginkomsttagarna ökade dock denna andel relativt mycket jämfört med tidigare. Enligt enkäten

Hushållen ökade satsningen på ombyggnad och reparation av sina bostäder. Totalt sett gick nästan en tiondel av bruttoupplåningen till detta ändamål.

ökade hushållen satsningen på ombyggnad och reparation av sina bostäder. Totalt sett gick nästan en tiondel av bruttoupplåningen till detta ändamål och endast de äldsta hushållen med de högsta inkomsterna visade på ett avvikande beteende. Enkätresultatet tyder också på att konsumtionslånen ökade marginellt under 1996. Hos de allra yngsta hushållen, 20-24 år, uppgick dock ökningen till hela 13 procentenheter, vilket innebär att under 1996 gick en femtedel av deras nyupplåning till t.ex. bilköp eller förvärv av andra kapitalvaror. För åldersgruppen i fråga motverkas dock den kraftiga ökningen av konsumtionslån av en näst intill lika kraftig minskning av studielån. Som förväntat utgör dock fortfarande lån i samband med studier den största andelen av nyupplåningen för de allra yngsta hushållen med lägst inkomst.

Enkäten tyder även på att en allt större andel av hushållens nyupplåning går till någon typ av ekonomisk planering. Under 1996 gick hela 10 procent av hushållens bruttoupplåning till aktieköp, försäkrings-sparande eller dylikt.⁵ Detta är en fördubbling jämfört med 1995. Här finns dock anledning till en försiktig tolkning ef-

Under 1996 gick hela 10 procent av hushållens bruttoupplåning till aktieköp, försäkrings-sparande eller dylikt.

⁵ Troligtvis ingår här även omplaceringar av gamla lån. Kraftigt fallande räntor under 1996 gjorde att många hushåll placerade om lån med rörlig ränta i bankerna till bundna lån hos bostadsnämnden.

tersom det verkar ytterst osannolikt att de allra äldsta hushållen, 65–74 år, ökade sin nyupplåning, skiftade från bostadsinvesteringar till någon typ av finansiell placering samtidigt som räntorna föll kraftigt.

Hushållens skulder ökar

Den genomsnittliga skulden per hushåll ökade med nästan 30 000 kronor under 1996 till 313 000 kronor.

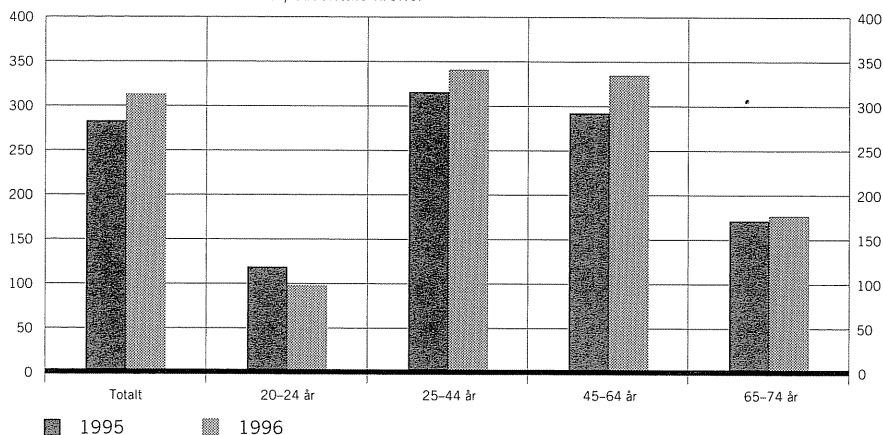
Enligt enkäten har två av tre hushåll någon typ av låneskuld och av de skuldsatta hushållen har ungefär 70 procent en skuld som överstiger 100 000 kronor. Troligtvis består den största delen av dessa skulder av bostadslån. Den genomsnittliga skulden per hushåll ökade med nästan 30 000 kronor under 1996 till 313 000 kronor. Förutom hos de allra yngsta hushållen, 20–24 år, ökade den genomsnittliga skulden oavsett ålder eller inkomst (se diagram 2).

En orsak till hushållens ökade skulder är att amorteringarna minskat under 1996.

En orsak till hushållens ökade skulder är, förutom en kraftigt ökad bruttoupplåning, att amorteringarna minskat under 1996. Enligt enkäten amorterade hushållen mindre än 4 procent av sina totala skulder under 1996, vilket var en något lägre siffra än 1995. Som jämförelse kan nämnas att under hushållens utdragna skuldsaneringsprocess i början av 1990-talet var amorteringstakten enligt enkätresultaten en eller ett par procentenheter högre.

Diagram 2. Hushållens genomsnittliga skuld

Totalt och fördelat efter ålder, tusentals kronor

Tabell 2. Hushållens olika sparformer

Procentuell andel av samtliga hushåll med respektive sparform

	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
Banktillgångar	72	73	80	79	90	93	93	94	88	85
Allemanssparande	19	23	27	29	51	53	53	56	47	45
Allemansfond*	28	27	28	30						
Aktier	39	37	40	33	23	31	32	25	22	17
Privatobligationer**	9	10	12	8	8					
Premie-/sparobligationer	11	12	13	12	28	27	29	29	30	25
Riksgäldskonto**	3	4	4	4	2					
Försäkringssparande	36	32	34	27	30	26	25	21	16	13

* Uppgifter tillgängliga fr.o.m. 1993.

** Uppgifter tillgängliga fr.o.m. 1992.

Enligt enkäten har den andel av totala lånestocken som löper till rörlig ränta legat omkring 20 procent, eller strax däröver, sedan 1992. Vid slutet av 1995 löpte 22 procent av hushållens totala lånestock till rörlig ränta och vid slutet av 1996 hade den siffran sjunkit till ungefär 20 procent.

Aktiesparandet fortsätter att öka

Banksparande är fortfarande den vanligaste sparformen hos hushållen trots den kraftiga nedgången sedan början av 1990-talet (se tabell 2). Enligt undersökningen har ungefär tre av fyra hushåll någon typ av banksparande. Om man studerar utvecklingen av hushållens olika sparformer över tiden ser man att andelen hushåll med allemanssparande har mer än halverats de senaste fyra åren och 1996 hade ungefär vart femte hushåll ett allemanssparande. När det gäller fondsparande visar enkätresultaten att andelen hushåll med denna typ av sparform har varit relativt konstant, omkring 30 procent. Här bör man dock vara extra försiktig i sina tolkningar av enkätresultaten eftersom 1996 uppvisar en svag ökning av andelen fondsparare jämfört med 1995. Detta borde inte vara fallet om man tar i beaktande att allemansfonder från år 1997 ej längre är skattemässigt gynnade då skatten höjdes vid årsskiftet från 20 till 30 procent.⁶

Aktiesparandet hos hushållen fortsätter att öka enligt enkäten. Omkring fyra av tio hushåll hade ett aktieinnehav under föregående år vilket indikerar en ökning av antalet

Banksparande är fortfarande den vanligaste sparformen hos hushållen.

Omkring fyra av tio hushåll hade ett aktieinnehav under föregående år, en ökning jämfört med 1995.

⁶ Det är dock tänkbart att en förväntad god framtida vinstutveckling i allemansfonder kan vara incitament för hushållen att fortsätta med denna typ av sparform.

Tabell 3. Hushållens finansiella tillgångsportföljer
Förändring relativt 1995 inom parentes, procentandelar

	Åldersgrupp				Inkomstgrupp			Totalt
	20-24	25-44	45-64	65-74	Låg	Medel	Hög	
Banktillgångar	42(- 3)	37(- 1)	27(- 6)	34(+ 7)	42(- 5)	37(- 4)	22(- 1)	28(- 3)
Allemanssparande	3(- 2)	3(- 2)	3(- 1)	5(+ 1)	6(- 1)	4(- 3)	2(- 1)	2(- 2)
Allemansfond	3(+ 1)	9(+ 2)	8(- 1)	9(+ 5)	8(+ 1)	8(0)	9(+ 4)	8(+ 2)
Aktier	32(+23)	24(0)	28(+10)	32(-20)	24(+ 9)	22(+ 2)	35(- 9)	34(+ 1)
Privatobligationer	0(-23)	3(0)	4(- 1)	7(+ 4)	4(+ 1)	4(0)	6(+ 3)	4(0)
Premie-/sparobligationer	2(+ 1)	2(0)	3(0)	3(+ 1)	2(- 1)	3(0)	2(0)	2(0)
Riksgäldskonto	2(+ 2)	0(- 1)	1(0)	2(+ 1)	1(- 1)	2(+ 1)	0(0)	1(0)
Försäkringssparande	7(+ 4)	10(- 8)	22(- 4)	7(+ 1)	9(- 5)	15(+ 1)	19(+ 2)	16(0)
Andra finansiella tillgångar	9(- 3)	12(+10)	4(+ 3)	1(0)	4(+ 2)	5(+ 3)	5(+ 2)	5(+ 2)

aktiesparare jämfört med 1995. Den goda kursutvecklingen på fondbörsen under föregående år är givetvis den starkast bidragande orsaken till intresset för aktieplaceringar. Enkätresultaten tyder på att hushållen disponerat om sina portföljer, från bank- och obligationssparande till aktiesparande, under de senaste fem åren.

Enkäten tyder på att portföljsammansättningen bland olika åldersgrupper blivit allt mer likartad det senaste året.

Enkätresultaten visar även på en trendmässig ökning av försäkringssparande hos hushållen. Enligt enkäten för 1996 innehar mer än vart tredje hushåll ett försäkringssparande, exempelvis en pensionsförsäkring.

Studerar man hushållens finansiella tillgångsportföljer ser man att dessa andelsmässigt domineras av tre tillgångsslag, nämligen aktier, sparande på bankkonto och pensionssparande (se tabell 3). Totalt sett utgör dessa tre tillgångar nästan 80 procent av hushållens finansiella portfölj. Enkäten tyder på att portföljsammansättningen bland olika åldersgrupper blivit allt mer likartad det senaste året. För närvarande verkar t.ex. aktiesparandet vara ganska likartat bland hushållen eftersom portföljandelen aktier bland de yngsta hushållen ökat kraftigt under 1996 samtidigt som den minskat kraftigt bland de äldsta hushållen. Vid en inkomstuppläggning av hushållen ser man dock en klar skillnad mellan låg- och höginkomsthushåll. Låginkomsthushållen, som troligtvis bedriver en typ av konsumtionssparande, har nästan dubbelt så stor portföljandel i banksparande som höginkomsthushållen. Trots utjämningen av andelen aktiesparande bland olika inkomstgrupper har höginkomsthushållen fortfarande en betydligt större andel av sin tillgångsportfölj i aktier jämfört med låginkomsthushållen. Detsamma gäller för försäkringssparande; ju högre inkomst hushållet har desto större andel av sina finansiella tillgångar placerar man i pensionssparande.

Tillvägagångssätt och tillförlitlighet

Årets enkätundersökning genomfördes, liksom de tidigare hushållsenkäterna, genom telefonintervjuer. Till enkäten valdes slumpmässigt 4 041 hushåll ut under februari 1997.⁷ Eftersom vissa delar i enkäten var relativt tidskrävande skickades det aktuella frågeformuläret med följebrev ut strax innan fältstarten. Det totala antalet genomförda intervjuer uppgick till 2 700 och bortfallet stannade denna gång vid 30 procent, vilket var en något högre siffra än vid den närmast föregående enkätundersökningen.

Trots den relativt höga svarsfrekvensen genomfördes en bortfallsanalys i samband med telefonkontakten för att kontrollera eventuell systematik i bortfallet och därmed risk för sämre tillförlitlighet. Av de drygt 1 000 hushåll som av en eller annan orsak valde att inte medverka i undersökningen accepterade endast var tionde att svara på frågorna i den mindre omfattande bortfallsundersökningen. Jämfört med tidigare mätningar var detta en betydligt lägre andel som troligtvis sammanhänger med att antalet ”principvägrare” har ökat.

Vid en närmare studie av de hushåll som valde att avstå från att svara på enkäten kan man konstatera att dessa inte avvek nämnvärt från de medverkande. Trots att svarsfrekvensen i bortfallsgruppen var begränsad, och att resultatet därmed bör tolkas med ett visst mått av försiktighet, kan man konstatera att de som inte ville delta i undersökningen till stor del bestod av något äldre hushåll med ordnad ekonomi. Resultaten i sin helhet behöver dock ej omvärderas på grund av bortfallet men möjligtvis kan andelen låntagare samt hushållens totala låneskuld vara något lägre än de som redovisats i undersökningen.

Tabell 4. Svarsfrekvens 1996

	Antal hushåll
Bruttourval	4 041
Ej målgruppsaktuella*	- 174
Nettourval	3 867
Bortfall	-1 167
Talar ej svenska	32
Sjuk/hör dåligt	59
Semester/bortrest	53
Vill ej medverka	1 023
Antal genomförda intervjuer	2 700

* Ej målgruppsaktuella utgörs av hushåll som av olika anledningar inte var kontaktbara.

⁷ Resultaten är projicerade till Sverige som helhet, dvs. 3 370 000 hushåll enligt SCB/Folk- och Bostadsräkningen 1990. Eftersom hushållsstorleken påverkar sannolikheten att nå rätt person i hushållet har materialet vägts med SCB:s vägningsstal för att undvika snedvridningar av resultaten.

Ett komplement till övrig statistik

Hushållsenkäten syftar till att beskriva så kallade "normalhushåll".

Enkätens bruttosiffror, avseende hushållens samlade finansiella tillgångar, visar på en avsevärd diskrepans jämfört med de siffror man hittar i övrig finans- och kreditmarknadsstatistik. Även på skuldsidan finns en viss skillnad mellan hushållsenkäten och övrig statistik. En förklaring till dessa skillnader kan man eventuellt finna i enkätens utformning. Hushållsenkäten syftar till att beskriva så kallade "normalhushåll" medan samtliga hushåll ingår i kreditmarknadsstatistiken, alltså även hushåll med extremt stora finansiella transaktioner. Dessutom ingår personliga företagare och vissa ideella organisationer som fackföreningar och stiftelser i kreditmarknadsstatistiken. En annan förklaring till diskrepansen kan vara svårigheter att värdera vissa tillgångar i enkäten.

Trots dessa skillnader på aggregerad nivå kan hushållsenkäten vara ett bra komplement till övrig finans- och kreditmarknadsstatistik t.ex. när man vill belysa hur olika grupper av hushåll förändrar sitt beteende över tiden.